

DOI: 10.32347/2786-7269.2026.16.164-180

УДК 72.03

д.арх., професор **Осиченко Г.О.**,
osychenko-galyna@ukr.net, ORCID: 0000-0001-5595-220x,
Запорізький національний університет

«ЧЕРЕЗ МИСТЕЦТВО ДО БОГА»: ТВОРЧИСТЬ АРХІТЕКТОРА СТАНІСЛАВА НЕМЧИКА

Досліджується творчість польського архітектора Станіслава Немчика в контексті вивчення особливостей постмодернізму в польській сакральній архітектурі. Виявлено особливості формоутворення його храмів та визначено концептуальні засади творчості майстра. У творчості С. Немчика найбільш послідовно виявляється польський постмодернізм як моральний проєкт, у якому архітектура постає не знаковою грою форм, а простором етичної відповідальності, локальної пам'яті та пережитого сакрального досвіду.

Ключові слова: постмодернізм; сакральна архітектура; Польща; Станіслав Немчик; символізм; феноменологія.

Постановка проблеми та актуальність теми. Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом до переосмислення архітектури постмодернізму в країнах Центрально-Східної Європи, зокрема в контексті сакрального будівництва другої половини ХХ століття. Польська сакральна архітектура цього періоду є унікальним феноменом, у якому постмодернізм набув неіронічного характеру, поєднаного з духовним пошуком, типологією, символізмом і культурною пам'яттю, що надало підстави автору у попередньому дослідженні визначити його як «високий постмодернізм» [1]. У цьому контексті творчість польського архітектора Станіслава Немчика становить особливий інтерес, оскільки його проєкти репрезентують цілісний синтез архітектури, мистецтва та теології, реалізований у сакральному просторі.

Теоретична актуальність дослідження полягає у поглибленні наукового розуміння специфіки східноєвропейської версії постмодернізму, яка формувалася в умовах ідеологічних обмежень і тому набула морально-духовного виміру.

Практичне значення дослідження для України полягає у можливості застосування польського досвіду сакрального будівництва в сучасній архітектурній практиці, зокрема у проєктуванні нових храмів, реконструкції та адаптації сакральних просторів, а також у процесах культурного й духовного відновлення.

Дослідження відповідає Цілям сталого розвитку ООН, зокрема ЦСР 11 «Сталий розвиток міст і громад», що розглядає регіональні особливості сакральної архітектури як важливий чинник культурної стійкості, збереження ідентичності та сталого розвитку середовища. Дослідження корелює з міжнародними науковими програмами та ініціативами, спрямованими на вивчення архітектури постсоціалістичних країн і сакральної архітектури ХХ–ХХІ століть, зокрема в межах програми Central European Exchange Program for University Studies (CEEPUS) (приміром, підтримки міжуніверситетських досліджень, присвячених сакральній спадщині ХХ століття та взаємодії архітектури, культури й релігії в постсоціалістичних країнах [2]), а також діяльності ICOMOS у сфері збереження культурної та духовної спадщини [3]. Тематика статті також узгоджується з сучасними міжнародними публікаціями, присвяченими східноєвропейській версії постмодернізму та сакральній архітектури (Ф. Урбан [4]; Є. Вецлавович-Дюркович [5] та інш.).

Мета статті – аналіз творчості польського архітектора Станіслава Немчика в контексті дослідження особливостей польського постмодернізму в сакральній архітектурі. Об'єкт дослідження – сакральні об'єкти, що побудовані за проектом С. Немчика. Завдання дослідження включають: 1) ознайомлення з творчістю архітектора С. Немчика; 2) аналіз сакральних об'єктів С. Немчика та виявлення особливостей їх формоутворення; 3) визначення концептуальних засад творчості Станіслава Немчика.

Ця стаття представляє другу частину досліджень польського архітектурного постмодернізму.

Матеріали і методи дослідження. Робота спирається на натурні дослідження автора і фотофіксацію церков, побудованих за проектом польського архітектора Станіслава Немчика, та матеріали екскурсії, яку проводив С. Немчик в соборі Святого Франциска Ассізького та Святої Клари в м. Тихи у лютому 2019 року для учасників Міжнародного симпозіуму «Christian art and architecture in the revitalized post-christian European cities» (рис.1).

В дослідженні використовувалися загально-наукові методи дослідження (аналіз, синтез, абстрагування). У дослідженні застосований комплексний підхід, що включає натурний аналіз, фотофіксацію, порівняльний аналіз, архівно-джерельні методи, елементи семіотичного та інтерпретаційно-феноменологічного аналізу, тощо.

Аналіз літературних джерел та останніх публікацій. Дослідження спирається на низку праць, присвячених сучасній сакральній архітектурі середини ХХ століття, серед яких слід виділити роботи, що стосуються еволюції формоутворення в сакральній архітектурі Європи після II Ватиканського собору, та роботи, що безпосередньо досліджували творчість

Станіслава Немчика в сакральній архітектурі. Серед робіт *першого типу* важливими були праці: Ц. Вонс [6], А. Бушко [7], І. Ціхоньська, К. Попера і К. Снопек [8], Я. Турбаса [9]. В праці А. Бушко відмічається складність ідентифікації постмодернізму та виділено траєкторії його формоутворення у Кракові. Цілком правомірно, А. Бушко відмічає, що більшість досліджуваних сакральних об'єктів використовують декілька траєкторій формоутворення.

Рис.1. Виїзна екскурсія симпозиуму «Christian art and architecture in the revitalized post-christian European cities»: 1. 1. Учасники Міжнародного симпозиуму біля церкви Святого Духа; 1.2. – 1.4 – Станіслав Немчик проводить екскурсію у храмі Святого Франциска Асизького та Святої Клари. Місто Тихи, лютий 2019 року. Джерело ілюстрацій з власного архіву Г. Осиченко: 1,2,4 - фото Я. Курек; 3- фото Г. Осиченко

Серед робіт другого типу важливими є праці: С. Немчика [10], Є. Чудиба [11 , 12, 13], Курек Я. [14]; А. Солтисік [15] та інш. М. Грабчевський [16] підіймає незвичну для вітчизняної архітектурної теорії тему якості сучасної сакральної архітектури (на прикладі Польщі), різниці в оцінках її професіоналами та пересічними громадянами. При цьому він констатує, що

сакральна архітектура С. Немчика, є однією з небагатьох позитивних архітектур, що визнається естетичною і позитивно оцінюється як архітекторами, так і мешканцями. Концепції та особливості американської та європейської гілки постмодернізму вивчалися на підставі критичних роздумів і праць Ч. Дженкса [17], Р. Вентурі [18], А. Россі [19], Р. Криє [20], Р. А. М. Стерна [21] та інших. В українській архітектурній теорії творчість С. Немчика не освітлювалася широко, що визначає теоретичну новизну та практичну значущість даного дослідження.

Коротка творча біографія Станіслава Немчика. Станіслав Немчик (1943–2019) – один із найяскравіших польських архітекторів другої половини ХХ – початку ХХІ століття, насамперед відомий як видатний творець сакральної архітектури. Народився у Чеховіце-Дзедзіце, навчався на архітектурному факультеті Краківського політехнічного університету, який закінчив у 1968 році під керівництвом професора В. Грушинського, засновника так званої «Краківської школи регіональної архітектури». Саме цей вплив визначив глибоку увагу Немчика до ландшафту, локального контексту та «суті місця» як вихідної категорії архітектурного мислення. Після закінчення навчання Немчик пов'язав своє життя з містом Тихи, де працював у державному проєктному бюро *Miastoprojekt*, а після 1989 року у власній архітектурній майстерні. Його професійна позиція формувалася в умовах комуністичної Польщі, однак архітектор послідовно уникав ідеологічного конформізму, зберігаючи незалежність мислення й етичну цілісність. Він критично ставився до догм модернізму та принципів Афіїнської хартії, віддаючи перевагу традиційній архітектурі, історичній спадкоємності та духовному виміру творчості.

С. Немчик працював як архітектор-індивідуаліст, для якого проєктування й будівництво були не лише професійною діяльністю, а й формою духовного служіння. Він активно залучав місцеві громади до процесу будівництва й часто працював «від руки», сприймаючи архітектуру як живий, майже середньовічний ремісничий процес. За свою діяльність він був удостоєний численних нагород, серед яких – почесна премія SARP, папські відзнаки *Pro Ecclesia et Pontifice* (За Церкву та Пану) та *Per Artem ad Deum* (Через мистецтво до Бога), а також національні й церковні нагороди за внесок у розвиток сакральної культури.

Основні роботи архітектора. Станіслав Немчик проєктував житлові, громадські та комерційні будівлі, але своє визначальне місце в історії архітектури він посів завдяки сакральним об'єктам. Серед його ранніх реалізацій - приміський рекреаційний комплекс у Тихах-Папрочанах (1969–1973), а також житлові ансамблі в Тихах і Міколуві, що вирізнялися нетиповими для свого часу просторовими рішеннями. Однак справжнім переломним

моментом стала реалізація костелу Святого Духа в Тихах-Жвакові (1978–1982) – споруди, яка принесла архітектору загальнопольське визнання й увійшла до канону сучасної сакральної архітектури. До найважливіших робіт Немчика належать також костел Ісуса Христа Спасителя в Чеховіце-Дзедзіце (1995–1998), храм Божого Милосердя в Кракові (1991–1994), а також монументальний храмово-монастирський комплекс Святого Франциска Ассізького та Святої Клари в Тихах-Папрочанах, який став одним із найамбітніших і найтриваліших проєктів архітектора.

Досвід відкриття сакральних об'єктів С. Немчика. Сам С. Немчик послідовно дистанціювався як від модернізму, який вважав тоталітарною вірою у прогрес, так і від американської версії постмодернізму з його іронією, симуляцією та втратою відчуття реальності. Сакральна архітектура С. Немчика не піддається стилістичній ідентифікації. Хоча вона безпосередньо посилається на минуле, включаючи середньовіччя і готику, але творчо його переосмислює, спираючись на архетипи, ритуали та місцеві традиції. В цьому сенсі, а також за своїми концептуальними і філософськими засадами і цінностями вона безперечно є частиною європейської версії постмодернізму [1]. В творчості Немчика поєднується постмодерністська свобода форми з глибоким символізмом, архетипічними образами та матеріальною експресією. Його сакральні споруди не лише виконують культову функцію, а й формують простір спільноти, стаючи місцем колективного переживання віри. Немчик послідовно відкидав прагнення створювати архітектурні «ікони». Для нього церква не повинна «добре виглядати», її призначення полягає у служінні конкретній громаді. Архітектурні форми його сакральних об'єктів підпорядковуються літургії, руху людей та реальним потребам спільноти.

Для архітектури Немчика характерне поєднання грубого каменю, цегли і бетону з експресивною пластикою форм та активною роботою зі світлом. Попри різноманіття храми С. Немчика демонструють характерні для його творчості прийоми формоутворення: а) наявність вертикальних башт в об'ємно-просторовій композиції (ОПК), які носять в основному символічний характер; б) складність і різноманіття ОПК, що проявляється активно або в інтер'єрі або в екстер'єрі будівлі; в) унікальний цегляний або кам'яний орнамент на фасадах; г) виявлення використаних конструктивних елементів (бетон, дерево і цегла) в їх натуральному виді; д) сильне символічне значення, як у деталях, так і в об'ємних елементах, наявність численної християнської символіки, яка може бути відбита на цеглі та підлозі, або витиснена на дверях та елементах оздоблення; е) дерев'яна обшивка стелі в інтер'єрі з центральним освітленням залу через світловий ліхтар; ж) багаторівневі головні молитовні зали. Власний

досвід відкриття творчості С. Немчика надається на прикладі трьох його видатних храмів.

КОСТЕЛ СВЯТОГО ДУХА в Тихах. Храм будувався з 1978 по 1983 рік будівельною бригадою з дев'яти пенсіонерів, яким допомагали волонтери. Будівля костюлу має форму намету, що є відсиланням як до біблійних часів (що нагадує намет, який Мойсей встановив у серці пустелі на прохання Бога), так і до стародавніх польських дерев'яних церков (рис.2). Ліворуч від церкви розташована цегляна дзвіниця оригінальної форми, дах церкви увінчаний чотирма струнками хрестами (рис.2.4 та 2.2). Інтер'єр церкви прикрашений барвистими поліхромними розписами Єжи Новосельського, що виконані безпосередньо на стінах і стелях (рис. 2.6 та 2.9). У 2020 році храм було внесений до реєстру пам'яток Сілезького воєводства.

Рис. 2. Костел Святого Духа в м. Тихи. Світлина Г. Осиченко, 2019

Великий вальмовий дах церкви, що спускається до самої землі, і спирається на могутні стовпи (сучасну версію контрфорсів), створює затишний безпечний простір «in-between»: між світським і сакральним, між зовнішнім і внутрішнім (див. рис. 2.3 та 2.5) Храм виглядає монументальним, відсилає до стародавніх архетипів та сприймається як «укріплений замок Божій». Центрально побудований головний молитовний зал, попри класичну театральну побудову, мабуть завдяки величному шатру стелі, сприймається окремим

Всесвітом, величним і нескінченим. Знаходячись у середині, відчуваєш безпеку, спокій, гармонію і цілісність Всесвіту, захист і підтримку Бога.

КОСТЕЛ ІСУСА ХРИСТА-СПАСИТЕЛЯ в Чеховіце-Дзедзіце, у рідному місті С. Немчика. Костел був побудований між 1995 і 1998 виключно за рахунок власних ресурсів парафії, праці парафіян і допомоги волонтерів, платили лише кільком спеціалізованим майстрам. Вузька, невелика ділянка, розташована між залізничною колією та вулицею, була сімейним маєтком. Він був конфіскований комуністичною владою, а потім повернений спадкоємцям, які передали його церковній парафії в знак пам'яті про репресованого родича [22]. С. Немчик розташував церкву боком до вулиці, по діагоналі ділянки, щоб максимально використати розмір ділянки та досягти що найбільш довгої форми церкви. Трикутний неф, не дуже високий, увінчаний трьома високими вежами, які позначають межі сакрального простору. Вежі є кульмінацією об'ємно-просторової композиції храму (рис.3). Дві вежі з боків головного нефа символізують два тисячоліття панування християнства, тоді як третя, біля головного входу, - початок третього християнського тисячоліття.

Рис. 3. Костел Ісуса Христа Спасителя у Чеховіце-Дзедзіце. Світлини Г.Осиченко (3.1-3.11; 3.14) та Я. Курека (3.12-3.13).

Своєю формою купола третя центральна вежа нагадує обриси папського жезла, тіари та благословляючої руки [22]. Таким чином підкреслюється, що

церкву було збудовано за часів пастирського служіння польського Папи. Форми веж динамічні, мають багатий декор завдяки композиції надзвичайно різноманітних отворів у стінах. Ця «перфорація» стін ущільнюється знизу до верху башт (рис.3.2–3.4). Однорідність будівельного матеріалу – цегли, що застосовується і в екстер'єрах і інтер'єрах церкви, створює цілісність і завершеність композиції храму, попри пластичність і фрагментованість його форми. Основним архітектурним прийомом в інтер'єрі, екстер'єрі і благоустрою ділянки було також використання різноманітних схем розташування цегли (рис.3.3, 3.8, 3.12–3.14). Цей декоративний метод передбачав використання отворів, кам'яних елементів та обпаленої цегли, що вставлялися в гладку стіну як інкрустації, створюючи декоративні та символічні візерунки (рис.3.13–3.14).

Архітектурна форма храму вражає своєю майстерністю, оригінальністю прийомів створення ажурних, «мереживних» стін башт. На «тілесному», архетипічному рівні працює фактура цегли, дерева та вкраплень бетону, з яких виконані конструктивні елементи нефу, і створює ефект «живої плоти». Внутрішній простір нефу єдиний, цілісний, але наявні і невеликі простори, для чітко визначених цілей і ритуалів, каплички та переходи, що з'являються у незвичних містах. Всі вони поєднані з центральним простором храму, що створює відчуття «мандрівки» у просторі і бажання його дослідити, простір мовбито запрошує вас пограти в хованки. Унікальний цегляний декор, віртуозність архітектурних деталей викликає асоціації з роботами майстрів середньовічної епохи. Але архітектурна форми і декор не дублюють історичні та не стилізують їх, вони цілком новаторські. Динамічний вертикалізм форм, алюзії до середньовічних веж, яскравий колір, - все створює відчуття казковості, доброти і «казкового замку». В цілому атмосфера храму доброзичлива і святкова, надає неперевершене відчуття «родинного дому Бога».

КОСТЕЛ СВЯТОГО ФРАНЦИСКА АССІЗЬКОГО та СВЯТОЇ КЛАРИ у Тихах почав будуватися з 2000 року, будівництво ще триває. На невеликій ділянці трикутної форми з існуючою каплицею –статуєю (№ 2 на рис.5.1-5.2) передбачалося будівництво церкви, парафіяльного корпусу та францисканського монастиря. Тому С. Немчик обрав концепцію вертикальної композиції з п'яти башт (рис.4-5). П'ять веж церкви символізують рани Христа, п'ята вежа (не завершена) – це рана в серці Ісуса (див. № 16 на рис. 5.6-5.7). Комплекс також включає символічні елементи, важливі для францисканської духовності: каплицю Порціунколи (див. № 3 на рис. 5.2-5.5), гробницю Святого Франциска (у нижній церкві, див. № 4 на рис. 5.3) та хрест Сан-Даміано (контур на стелі нижньої церкви, див. № 5 на рис. 5.3 та рис. 5.9). Хрестильна купіль знаходиться на рівні верхньої церкви. Між будівлями комплексу створено вузькі «провулки», проходи та

з'єднувальні переходи, що створюють враження блукання стародавнім містом (див. рис. 4.6-4.9).

Рис. 4. Костел Святого Франциска Ассізького та Святої Клари в Тихах. Загальний вигляд та фрагменти комплексу монастиря. Світлина Г.О. Осиченко, 2019

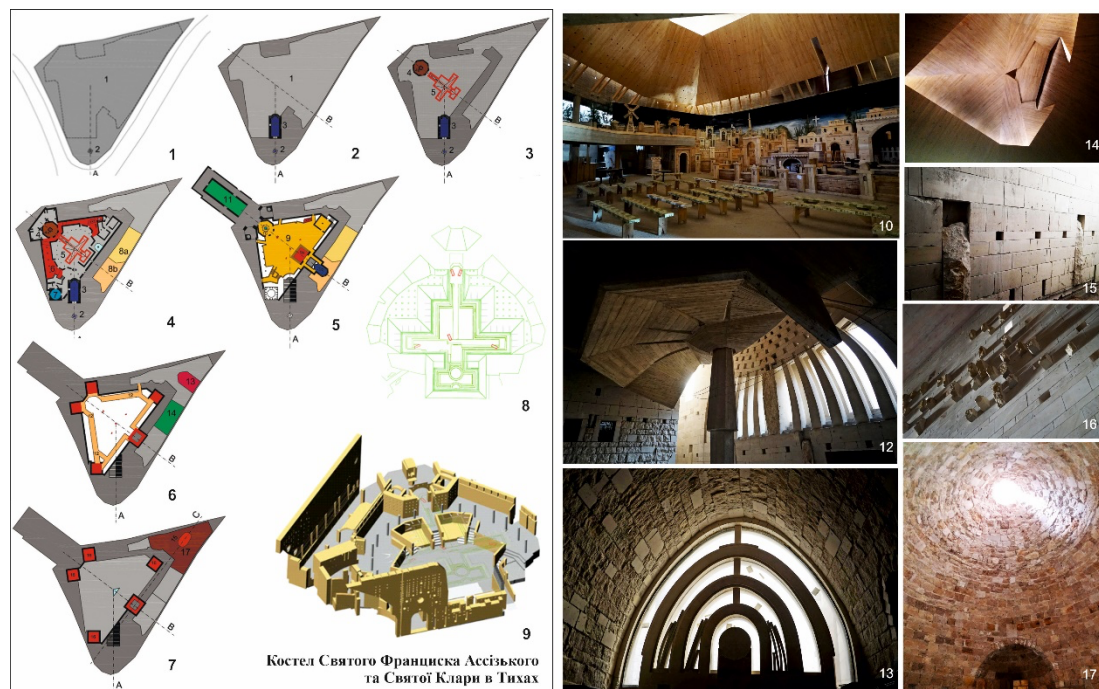

Рис. 5. Костел Святого Франциска Ассізького та Святої Клари в Тихах: 5.1-5.7 - плани поверхів, 5.8 – план стелі нижньої церкви, 5.9 - аксонометрія фрагменту нижньої церкви [10]; 5.10-5.17 - фрагменти інтер'єрів. Світлина Г. Осиченко, 2019

В якості будівельних матеріалів використовуються світлий доломіт і бетон, для обшивки стель – дерево (див. рис. 5.10-5.17). У свою чергу, бетон виступає також засобом виразності і для посилення символіки фарбується в червоний, графітово-чорний (комплекс Голгофи) та коричневий кольори (умбра – колір умбрійської землі, батьківщини Святого Франциска). Як розповідав С. Немчик, «храми Ассізі та навколишньої місцевості стали натхненням для проектування храму та монастиря в Тихах-Папрочанах. Однак, проєкт є абсолютно новою роботою, а не копією жодного храму Ассізі. Цитуються лише Порціункола та гробниця Святого Франциска (приблизно)» [10, с. 67].

Храмовий комплекс справляє незабутнє враження, після стількох років ці враження залишаються яскравими, емоційними і живими, великою мірою завдяки унікальності композиції його тактильної архітектури та «живій» текстурі застосованих природних матеріалів. Силуети башт, що відсилають до середньовічного італійського містечка Сан-Джиміньяно, складність планування, вузькі внутрішні вулиці створюють відчуття не лише повноцінного стародавнього міста, сповненого історії і таємниць, а й «мандрівки у часі». Розміщення віконних отворів у зовнішніх стінах та наскрізних отворів у стелі виважене і посилює символіку. В інтер'єрах храму переважає тінь, що створює відчуття відокремленості від зовнішнього світу. Це нагадує катакомбну архітектуру для тайних зібрань і захоронень у ранньому християнстві, не лише завдяки затемненню приміщень, але й складним переходам, криптам та використаному підземному простору. Композиція планування храму надскладна, до зустрічі з Богом у головному молитовному залі нас поступово готують елементи та заплутані проміжні простори, де динамічно чергується світло і тінь, створюючи стійке враження лабіринту, що символізує життєвий шлях людини, непростий пошук істини та дороги до Богу.

Враження, відчуття і висновки автора від відвідування сакральних об'єктів С. Немчика не претендують на виключність і повноту викладення, та є поглядом на польську сакральну архітектуру зі сторони, з позицій «*Believing without belonging*» (Грейс Деві, 1990), іншої культури та православного віросповідання. Але слід відмітити, що і для тих, хто не належить до католицького віросповідання, церковні споруди Немчика не менш захопливі і зрозумілі внаслідок наявності елементів і символіки позачасового характеру, зрозумілій мові «тіла», кольору, світла і тіні та архетипів. Всі учасники симпозіуму під час цієї зустрічі із Лучезарним Майстром - Станіславом Немчиком - і відвідування його церков наблизились до Бога.

Найбільше особисте враження у автора – це народний характер будівництва польських церков. Прочани, волонтери приймали участь у

будівництві своїх храмів, але вони будували не лише храм, вони будували себе, свій «духовний храм» і «духовний храм» своєї країни. І на мій погляд, саме «духовний храм», віра та єдність поляків створили умови для морального і культурного відновлення країни і, відповідно, її економічного розвитку після тоталітарного режиму.

Концептуальні засади творчості Станіслава Немчика. На підставі аналізу сакральних об'єктів С. Немчика, його інтерв'ю та статей дослідників його творчості [9, 11-15] визначено концептуальні засади творчості майстра. Архітектурне мислення Немчика чітко вписується в онтологічну парадигму, у межах якої світ розглядається як об'єктивно впорядковане й досконале творіння. У цій парадигмі природа не є хаосом для впорядкування, а слугує мірою, нормою і джерелом пізнання. На думку Немчика, первинною й абсолютною є краса створеного Богом світу, яку неможливо ані перевершити, ані повноцінно оцінити. Вона не зводиться до результату стилістичних чи композиційних рішень, а постає як метафізична властивість самого буття, перед якою людська творчість завжди залишається вторинною й недосконалою. У концепції Немчика простір передує архітектурі та існує незалежно від людини, тоді як архітектура лише окреслює й матеріалізує його межі, роблячи його можливим для стосунків. Сакральний простір, у цьому розумінні, не може бути привласнений і не належить ані архітектору, ані спільноті. Таке онтологічне мислення Немчика і формує концептуальні засади його творчості, що визначають особливості його сакральної архітектури.

- *Сакральна архітектура як простір, освячений відносинами з Богом.* У центрі архітектурної концепції Станіслава Немчика перебуває не формальна організація будівлі, а онтологічна реальність стосунків між людиною і Богом. Церква осмислюється ним як справжній Дім Божий, у якому Божа присутність має не символічний, а реальний характер, насамперед у євхаристійному вимірі. Звідси випливає принципова обумовленість сакральної архітектури, що ґрунтується на вірі у Втілення та можливість конкретної зустрічі між Творцем і людиною в певному місці й часі.

- *Краса як метафізичний факт, а не естетична категорія.* У концепції Немчика архітектор здатний лише наблизитися до краси, усвідомлюючи власну обмеженість і унікальність кожної природної форми. Саме тому він відмовляється від імітацій і надмірної декоративності, надаючи перевагу природним матеріалам із мінімальною обробкою, що дозволяє виявити їхню внутрішню правду, тоді як старіння архітектури трактується не як втрата, а як набуття — знак часу, пам'яті та гідності.

- *Простір як матеріал і досвід відкриття.* С. Немчик розуміє простір як основний матеріал архітектури, що стає носієм сенсу. Але сакральний простір,

за його переконанням, не є продуктом людської творчості у повному сенсі - він даний, а не створений. Архітектор може лише підготувати місце для цих стосунків, «очистити простір», звільнити його від надмірних людських значень і жестів. А людина може лише ввійти в очищений простір, пережити його і відповісти на поклик. Його будівлі характеризуються складною, часто асиметричною просторовою організацією, що відповідає не абстрактній логіці композиції, а реальним психофізичним і соціальним потребам людини. Градуйована організація сакрального простору в його храмах - від публічних до інтимних зон, - вибудовує послідовність переживань, у межах якої людина поступово входить у глибший контакт із середовищем. Перехідні простори, дворики, аркади, внутрішні проходи та багаторівневі інтер'єри активізують досвід відкриття й залученості, перетворюючи користувача з пасивного спостерігача на співучасника просторового процесу.

- *Архітектура як простір, що служить добрим відносинам.* Архітектура, за С. Немчиком, має передусім служити добрим стосункам між людьми, між спільнотою і Богом, між людиною і світом. Саме етичний критерій, а не формальний, він вважав головним. Будівля не є цінною сама по собі: її цінність визначається тим, чи сприяє вона відповідальності, взаємній увазі, повазі та спільному переживанню сакрального. У цьому сенсі архітектура стає формою служіння, а не самовираженням архітектора. Вона визначається насамперед через категорії простору і відносин, постаючи як «простір, що служить добрим відносинам».

- *Критика «антиархітектури».* З онтологічної позиції Немчика впливає його принципова критика «антиархітектури» — практики, зорієнтованої на продукування самодостатніх форм замість формування простору, що, будучи породженою амбіцією та самоствердженням, втрачає комунікативну прозорість і розриває зв'язок із життям. Натомість автентична архітектура постає як знак, спрямований за межі себе, функціонуючи передусім як засіб комунікації, а не як саморефлексивний жест. Звідси впливає також і ключова роль символіки в творчості автора.

- *Сакральна архітектура як «антибудівництво».* Станіслав Немчик послідовно відкидав модель дистанційованого «кабінетного» проєктування, працюючи безпосередньо в процесі будівництва та коригуючи проєкт у відповідь на реальні умови простору, матеріалу й людської участі. Цю практику він означував як «антибудівництво» — не заперечення архітектури, а принципову опозицію формалізму, творчій гордині та абсолютизації проєктної ідеї. Крім того, антибудівництво у Немчика означає проєктування через свідоме очищення простору від надмірних людських нашарувань і відмову від нав'язування однозначних символів, з метою створення умов для

індивідуального переживання трансцендентного. Темні інтер'єри, відсутність симетрії, випадковість форм, сенсорна стриманість – усі ці засоби спрямовані не на створення «враження сакрального», а на зупинку повсякденної свідомості, зняття напруги раціонального контролю й відкриття можливості зустрічі з Богом.

• *Символізм в архітектурі.* Символіка у творчості архітектора не є буквальною. Немчик унікав прямого «читання» знаків, вважаючи, що однозначні символи швидко втрачають глибину. Його храми наповнені багат шаровими образами: від веж, що відсилають до історії християнства, до цегляних «мозаїк», у яких приховано хрест, Дерево Життя або скрижалі Заповідей. Символ тут не нав'язується, а відкривається через світло, тінь, матерію і час.

Висновок. У роботі аналізується творчість польського архітектора Станіслава Немчика в контексті дослідження особливостей польського постмодернізму в сакральній архітектурі, що дозволило виявити особливості формоутворення його храмів та визначити концептуальні засади творчості майстра. Творчість Станіслава Немчика визначається онтологічним підходом до сакральної архітектури як простору, даного для живих відносин між людиною і Богом, у якому краса постає метафізичним фактом буття, простір – головним матеріалом, а архітектура стає етичним служінням, реалізованим через принцип «антибудівництва», тобто відкритості до трансцендентного досвіду та очищення форми від надмірних людських значень.

Проведений аналіз творчості С. Немчика дозволяє доповнити загальноєвропейський дискурс постмодернізму, що досі переважно інтерпретується на основі західних моделей. В його творчості найбільш яскраво втілено особливості польського постмодернізму, що полягають: 1) у його етичній спрямованості, укоріненості в локальній пам'яті та сакральному досвіді; 2) у синтезі феноменології простору, символічної багат шаровості, контекстуалізму та архітектури “in-between”. В той же час творчість С. Немчика не зводиться лише до постмодернізму, а в етичному служінні архітектури вона йому суперечить. Творчість архітектора унікальна і набагато ширше. Як стверджує Є. Худиба: «Сакральну архітектуру Станіслава Немчика можна радше вважати проявом метафізичної культури, яка ставить добро, істину та красу на бік буття та знаходить там канон, незалежний від людської діяльності, – логос, джерелом якого є Бог» [23].

Творчість Станіслава Немчика демонструє можливості унікальних шляхів для творчої особистості на основі постмодерністських цінностей, необхідність переваги етичного виміру в архітектурній діяльності, вкоріненості архітектури в соціокультурний і економічний контекст та осмисленого поєднання традиції

й сучасності. Це є актуальним для вітчизняної сакральної архітектури та формування її ідентичності в умовах післявоєнного розвитку.

Перспективу подальших розвідок становить дослідження особливостей польської сучасної сакральної архітектури.

Подяка. Автор висловлює глибоку вдячність Богуславу Подхалянському, доктору архітектори, професору Університету сільського господарства в Кракові, за надану допомогу та ознайомлення з унікальною сакральною архітектурою С. Немчика.

Список використаних джерел

1. Осиченко, Г. Польський постмодернізм в сакральній архітектурі. *Містобудування та територіальне планування*. Вип. 91, 2026. - С. 237-258.
2. Central European Exchange Program for University Studies (CEEPUS): офіційний вебсайт. — URL: <https://www.ceepus.info> (дата звернення: 08.01.2026)
3. International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). International Scientific Committee on Twentieth Century Heritage (ISC20C): офіційний вебсайт. — URL: <https://isc20c.icomos.org> (дата звернення: 08.01.2026).
4. Urban F. *Postmodern Architecture in Socialist Poland: Transformation, Symbolic Form and National Identity*. 1st Edition. Routledge, 2021. 238 p
5. Węclawowicz-Gyurkovich, E. (ed.) *Sacred Architecture in Central Europe after 1945*. Kraków: Cracow University of Technology Press, 2022
6. Wąs, C. *Antynomie współczesnej architektury sakralnej*. Muzeum Architektury we Wrocławiu, Wrocław 2008, p. 322.
7. Buszko, A. Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa. Rozprawa doktorska. Politechnika Krakowska imienia Tadeusza Kościuszki, Kraków, 2006.
8. Cichońska I., Popera K., Snopek K. *Architektura VII Dnia*, Wyd. Bęc zmiana, Wrocław 2016
9. Turbas, J. *Ukryte piękno. Architektura współczesnych kościołów Książka*. Wydawnictwo Więź, 2019
10. Niemczyk, S. *Program ideowy i symbolika architektury kościoła i klasztoru św. Franciszka i św. Klary w Tychach*. W “Święty Franciszek z Asyżu w sztuce. Ikonografia i kontekst kulturowy”, Pod redakcją Marii Lipok-Bierwiaczonek i Jacka Dębskiego. Wydawca Muzeum Miejskie w Tychach: Tychy 2009. P. 65-76.
11. Chudyba, E. *Znaczenie i epifania. Kulturotwórczy wymiar architektury sakralnej Stanisława Niemczyka*. Rozprawa doktorska. Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Kraków 2024.

12. Chudyba, E. Piękno jako nieskończony punkt odniesienia. Sacrum – piękno – architektura w myśli Stanisława Niemczyka. *Architecturae Et Artibus*, 3, 2016, p. 12-18
13. Chudyba, E. Budowanie w Obecności. *O architekturze Stanisława Niemczyka*. URL: <https://christianitas.org/news/budowanie-w-obecnosci-o-architekturze-stanislaw-niemczyka/>
14. Kurek, J. Stanisław Niemczyk and his philosophy of architecture. *Space & Form | Przestrzeń i Forma*, 38, 2018. DOI: 10.21005/pif.2019.38.E-01
15. Sołtysik, A. Stanisław Niemczyk (od) twórca architektury. *Topiarius: Studia krajobrazowe*, 1, 2015 p. 49-62
16. Grąbczewski, M. *Afirmatywne ujęcie współczesnej architektury polskich kościołów*. URL: https://metafizykapolskasztukadzis.uken.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/103/2023/12/Marek-Grabczewski_Afirmatywne-ujecie-wspolczesnej-architektury-polskich-kosciolow.pdf
17. Jencks, C. *The New Paradigm in Architecture. The Language of Post-Modernism*. New Haven and London: Yale University Press, 2002
18. Venturi, R. *Complexity and Contradiction in Architecture*. New York: Museum of Modern Art, 1966.
19. Rossi, A. (1982). *The architecture of the city* (D. Ghirardo & J. Ockman, Trans.). MIT Press. (Original work published 1966)
20. Krier, R. *Urban Space*. London: Academy Editions, 1979.
21. Stern, R.A.M. The Doubles of Post-Modern. *Harvard Architecture Review*. 1980. No. 1. p. 5–15.
22. Parafia Jezusa Chrystusa Odkupiciela. офіційний вебсайт - URL: <https://www.odkupiciela.katolik.bielsko.pl/> (дата звернення: 10.01.2026)
23. URL: <http://muzeum.gliwice.pl/pl/wydarzenia/architekt-w-sluzbie-realnosci-1> (дата звернення: 10.12.2025)

D.Sc., Professor **Halyna Osychenko**,
Zaporizhia National University

"THROUGH ART TO GOD": THE WORK OF ARCHITECT STANISLAV NEMCHIK

The article examines the work of the Polish architect Stanisław Niemczyk in the context of studying the features of Polish postmodernism in sacred architecture, which enabled us to identify the characteristics of his temple design and determine the conceptual principles underlying the master's work. An ontological approach to sacred architecture determines Stanisław Niemczyk's work as a space given for living

relations between man and God, in which beauty appears as a metaphysical fact of being, space is the main material, and architecture becomes an ethical service, implemented through the principle of "anti-construction", that is, openness to transcendental experience and purification of form from excessive human meanings.

The analysis of Stanisław Nemczyk's work allows us to supplement the pan-European discourse of postmodernism, which is still mainly interpreted on the basis of Western models. His work most vividly embodies the features of Polish postmodernism, which consist of: 1) its ethical orientation, rootedness in local memory and sacred experience; 2) the synthesis of the phenomenology of space, symbolic multi-layering, contextualism and architecture "in-between". At the same time, S. Nemczyk's work is not limited to postmodernism, it is much broader. As E. Chudyba claims: "Stanisław Nemczyk's sacred architecture can rather be considered a manifestation of metaphysical culture, which puts goodness, truth and beauty on the side of being and finds there a canon independent of human activity – the logos, the source of which is God".

Keywords: postmodernism; sacred architecture; Poland; Stanisław Nemczyk; symbolism; phenomenology

REFERENCES:

1. Osychenko, H. *Polskyi postmodernizm v sakralnii arkhitekturi. Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia*. Vyp. 91, 2026, s. 237-258
2. Central European Exchange Program for University Studies (CEEPUS): official website - URL: <https://www.ceepus.info> (date of application: 08.01.2026) {in English}
3. International Council on Monuments and Sites (ICOMOS). International Scientific Committee on Twentieth Century Heritage (ISC20C): official website. — URL: <https://isc20c.icomos.org> (date of application: 08.01.2026). {in English}
4. Urban F. *Postmodern Architecture in Socialist Poland: Transformation, Symbolic Form and National Identity*. 1st Edition. Routledge, 2021. 238 p {in English}
5. Węclawowicz-Gyurkovich, E. (ed.) *Sacred Architecture in Central Europe after 1945*. Kraków: Cracow University of Technology Press, 2022 {in English}
6. Wąs, C. *Antynomie współczesnej architektury sakralnej*. Muzeum Architektury we Wrocławiu, Wrocław 2008, p.322. {in Polish}
7. Buszko, A. *Ewolucja myśli architektonicznej w sztuce sakralnej po reformach Soboru Watykańskiego II na przykładzie Krakowa*. Rozprawa doktorska. Politechnika Krakowska imienia Tadeusza Kościuszki, Kraków, 2006. {in Polish}
8. Cichońska I., K. Popera, K. Snopek, *Architektura VII Dnia*, Wyd. Bęc zmiana, Wrocław 2016 {in Polish}

9. Turbas, J. *Ukryte piękno. Architektura współczesnych kościołów Książka*. Wydawnictwo Więź, 2019 {in Polish}
10. Niemczyk, S. Program ideowy i symbolika architektury kościoła i klasztoru św. Franciszka i św. Klary w Tychach. W “*Święty Franciszek z Asyżu w sztuce. Ikonografia i kontekst kulturowy*”, Pod redakcją Marii Lipok-Bierwiaczonek i Jacka Dębskiego. Wydawca Muzeum Miejskie w Tychach: Tychy 2009. P.65-76 {in Polish}
11. Chudyba, E. *Znaczenie i epifania. Kulturotwórczy wymiar architektury sakralnej Stanisława Niemczyka*. Rozprawa doktorska. Uniwersytet Ignatianum w Krakowie, Kraków 2024. {in Polish}
12. Chudyba, E. Piękno jako nieskończony punkt odniesienia. Sacrum – piękno – architektura w myśli Stanisława Niemczyka. *Architecturae Et Artibus*, 3, 2016, p. 12-18 {in Polish}
13. Chudyba, E. *Budowanie w Obecności. O architekturze Stanisława Niemczyka*. URL: <https://christianitas.org/news/budowanie-w-obecnosci-o-architekturze-stanislaw-niemczyka/> {in Polish}
14. Kurek, J. Stanisław Niemczyk and his philosophy of architecture. *Space & Form | Przestrzeń i Forma*, 38, 2018. DOI: 10.21005/pif.2019.38.E-01 {in Polish}
15. Sołtysik, A. Stanisław Niemczyk (od) twórca architektury. *Topiarius: Studia krajobrazowe*, 1, 2015 p. 49-62 {in Polish}
16. Grąbczewski, M. *Afirmatywne ujęcie współczesnej architektury polskich kościołów*. URL: https://metafizykapolskasztukadzis.uken.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/103/2023/12/Marek-Grabczewski_Afirmatywne-ujecie-wspolczesnej-architektury-polskich-kosciolow.pdf {in Polish}
17. Jencks, C. *The New Paradigm in Architecture. The Language of Post-Modernism*. New Haven and London: Yale University Press, 2002 {in English}
18. Venturi, R. *Complexity and Contradiction in Architecture*. New York: Museum of Modern Art, 1966. {in English}
19. Rossi, A. (1982). *The architecture of the city* (D. Ghirardo & J. Ockman, Trans.). MIT Press. (Original work published 1966) {in English}
20. Krier, R. *Urban Space*. London: Academy Editions, 1979. {in English}
21. Stern, R.A.M. The Doubles of Post-Modern. *Harvard Architecture Review*. 1980. No. 1. p. 5–15. {in English}
22. Parafia Jezusa Chrystusa Odkupiciela: official website. - URL: <https://www.odkupiciela.katolik.bielsko.pl/> (date of application: 10.01.2026) {in Polish}